

איכה אשא לבדי

הרב חיים סבתו

הרועה הנאמן נפרד מעמו. אחר שדאג מי יהיה לרועה אחריו החל בנאומו הפרידה הגדולים מעם ישראל. וביארו המפרשים שמשה פתח את נאומו הפרידה שלו בדברי תוכחה על מה שעברו יחד במדבר. תוכחה המשולבת בפיוסין.

כך דרש הספרי: "מה תלמוד לומר: 'אלה הדברים אשר דבר משה'? מלמד שהיו דברי תוכחות". וכך סיכם הרמב"ן את פתיחתו למשנה-תורה: "וטרם שיתחיל בביאור התורה התחיל להוכיחם ולהזכיר להם עוונותיהם כמה ימרוהו במדבר וכמה התנהג עמהם הקדוש ברוך הוא במידת הרחמים, וזה להודיע חסדיו עימהם ועוד שיווכחו בדבריו שלא יחזרו לקלקולם פן יספו בכל חטאתם, ולחזק את ליבם בהודיעו אותם כי במדת הרחמים יתנהג עימהם לעולם".

הרבה הלכות תוכחה אנו למדים מתוכחה זו של משה, אוהבם של ישראל. אימתי מוכיחים ואיך מוכיחים ומיהו היודע להוכיח ואיך משלבים אהבה ופיוס בתוכחה ומה מברכים למי שמקבל תוכחה.

ודאי הוא שתוכנם של הנאומים של ספר דברים קשור הוא בכניסה לארץ-ישראל, ואליה מכוונים עיקר דבריו של משה בספר זה שנאמר ערב הכניסה אליה. גם דברי התוכחות והזירוזין שבספר עיקרם הכנת ישראל לכניסה לארץ. לפיכך ברור מדוע חטא המרגלים הוא הנושא המרכזי בפרשתנו והוא מודגש יותר מכל שאר המעשים שהיו במדבר (ועיין במלבי"ם כאן ששאל: "למה דלג על כל החטאים שחטאו במדבר ובחר מכולם חטא המרגלים").

אבל קודם שהוכיחם על חטא המרגלים הזכיר משה פרשה קטנה, המקבילה לעצת יתרו בפרשת: "ואתה תחזה", וכך נאמר בפרשתנו:

ואומר אליכם בעת ההיא לאמור: לא אוכל לבדי שאת אתכם. ה' אלוקיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרוב. ה' אלוקי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם. איכה אשא לבדי טורחכם ומשאכם וריבכם. הבו לכם אנשים חכמים ונבונים וידועים לשבטיכם ואשימם בראשיכם. ותענו אתי ותאמרו: טוב הדבר אשר דברת לעשות.

ואנו תמהים: מה מטרתה של פרשיה זו כאן, ולמה היא שייכת לתוכחה שהוא מוכיחם? וכתב הספורנו:

וזה סיפר להזכיר את פשעם שאף על פי שבישר אותם שייכנסו לארץ בלתי שום מלחמה, ארץ שהיה עניינה רב התועלת והכבוד יותר מכל נכסיהם וענייניהם במדבר, לא נמנעו מלעזור דברי ריבות איש על חברו באופן שהוצרך למנות מדרגות שופטים עד שכל עשרה מהם היו צריכים לדיין פרטי. אין זה כי אם מרוע לב!

כלומר, הצורך למנות כל כך הרבה שופטים בלי אפשרות שיסתפקו במנהיגותו של משה הנביא הגדול והרועה הנאמן נבע מאי הבנה נכונה של העם את הליכתם במדבר. במקום שיראו את הליכתם הניסית במדבר כשכבוד ה' חופף עליהם כל היום, ומשה נביא ה' מנהיג אותם, על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו, כדרגה גבוהה מאוד, שכל עיקרה: הכנה לכניסה לארץ ה', ובמקום שהליכה זו בחסד ה' תביא לכך שיתעלו מעל כל המריבות הקטנוניות והמטריחות המתגמדות אל נוכח המטרה הגדולה של הקמת עם ה' בארץ ה', במקום זאת הם היו שקועים ברמה נמוכה של טורח ריב ומשא, ולכן פרשיה זו היא חלק מן התוכחה המכונה את עם ישראל לכניסתם לארץ-ישראל שבמרכזה הזכרת חטא המרגלים ולימוד הלקחים מאותו חטא. שהרי אותה קטנוניות היא שבאה מאי הבנה של התפקיד הגדול שהם קיבלו בברית סיני, להיות עם סגולה. והיא גם מה שהביאה לאותו חטא גדול, חטא המרגלים, שלא ידעו להבין מה גדולתה של הארץ הטובה ארץ ה'.

כך מתאר המדרש את אותן מריבות קטנוניות:

'איכה אשא לבדי טרחכם', מלמד שהיו טרחנים. היה אחד מהם רואה שני נוצח בדין, אומר: יש לי עדים להביא, יש לי ראיות להביא, למחר אני דן, מוסיף אני עליכם דיינים, לכך נאמר: 'טרחכם' מלמד שהיו טרחנים. 'ומשאכם', מלמד שהיו אפיקורסים, הקדים משה לצאת אמרו: מה ראה בן עמרם לצאת, שמא אינו שפוי בתוך ביתו? איחר לצאת, אמרו: מה ראה בן עמרם שלא לצאת, מה אתם סבורים יושב ויועץ עליכם עצות ומחשב עליכם מחשבות קשות וחמורות! לכך נאמר: 'ומשאכם' מלמד שהיו אפיקורסים. 'וריבכם', מלמד שהיו רוגנים היה אחד מהם מוציא סלע בשביל ליטול שניים, שנים בשביל ליטול שלשה, לכך נאמר: 'וריבכם', מלמד שהיו רוננים... הלך משה באמצע, אומרים: מבקש לעמוד מפניו, הלך לצדדים, אומרים: מצווה היה לנו מעמידת זקן והוא מבקש לעקרה ממנו. אמר להם משה: הלכתי באמצע לא יצאתי ידיכם, הלכתי לצדדים לא יצאתי ידיכם.

ואכן מצינו במדרש שמשווה את פרשתנו לעוד שתי פרשות קשות הפותחות באותה מילה: 'איכה'. וכך נאמר:

'איכה ישבה בדד', שלשה נתנבאו בלשון: 'איכה', משה ישעיה וירמיה. משה אמר: 'איכה אשא לבדי', ישעיה אמר: 'איכה היתה לזונה', ירמיה אמר: 'איכה ישבה בדד'. אמר רבי לוי: משל למטרונה שהיו לה שלשה שושבינין. אחד ראה אותה בשלוותה, ואחד ראה אותה בפחזותה, ואחד ראה אותה בניוולה. כך משה, ראה את ישראל בכבודם ושלוותם ואמר: 'איכה אשא לבדי טרחכם', ישעיה ראה אותם בפחזותם ואמר: 'איכה היתה לזונה', ירמיה ראה אותם בניוולם ואמר: 'איכה ישבה בדד'.

השושבינין הם המקשרים בין המטרונה למלך והנביאים הם המקשרים בין כנסת ישראל לאביהם שבשמים. משה ראה את ניצני החטא עוד בשלוותם של ישראל ומזהיר: 'איכה', ישעיה רואה כבר את החטא ומוכיח: 'איכה', ירמיה רואה כבר את העונש תוצאת החטא ומקונן: 'איכה'.

נמצא שניצני החטא שהביא לגלות מהארץ נמצאים כבר כאן במדבר. חוסר האהבה והשלום, וקטנוניות המריבות הם שעתידיים להוביל למצב הנורא המתואר בתוכחה הגדולה של ישעיה: איכה היתה לזונה קריה נאמנה, מלאתי משפט צדק ילין בה ועתה מרצחים. כספך היה לסיגים, סבאך מהול במים. שרייך סוררים וחברי גנבים כלו אהב שחד ורדף שלמנים יתום לא ישפוטו וריב אלמנה לא יבוא אליהם.

ונשים ליבנו לעוד מילה משותפת בתוכחה הגדולה של משה ובנבואה הקשה של ירמיה: "בדד". משה אומר: "איכה אשא לבדי", הוא מרגיש בודד באותן מריבות ולפיכך הוא נזקק לסיוע של אנשים חכמים וידועים, וירמיה אומר: "איכה ישבה בדד". ולא במקרה שתי התיבות הללו הן הפותחות את מגילת קינות שעיקרה התדהמה הגדולה איך קרה דבר זה שהוא הפך מה שנרצה בברית הגדולה שנכרתה בסיני: "איכה". המלה "בדד" מבטאת גם את עומק החטא וגם את גודל העונש. החטא הוא בהרגשת הבדידות. אין ניכרת כאן שותפות של עם נברא הצועד קוממיות לברית חדשה לארץ-ישראל אלא של אנשים רבים בודדים הרבים בינם לבין עצמם על פרוטה ושוה פרוטה. אילו זכינו היה משה מוביל את העם כולו מהר סיני לארץ-ישראל בהנהגתו המופלאה, עכשיו שלא זכינו התהלכנו ארבעים שנה במדבר מתלאה לתלאה ונזקקנו לשרי אלפים שרי מאות שרי חמישים ושרי עשרות.